

XORIJIY DAVLATLAR TA'LIM TIZIMI HAQIDA MA'LUMOTLAR

A.A.Jalilov, Sh.T. Qodirova

Navoiy davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: Yaponiyada ta'lim tizimi Yaponiya ta'limining shakllanishi 1867-1868 yillarda boshlangan. Yaponiya o'z oldiga ikki vazifani: birinchi — boyish, ikkinchi - G'arb texnologiyasini Yaponiya ishlab chiqarishiga kiritish masalasiin qo'yadi va bu ishni amalga oshirish uchun birinchi galda ta'lim tizimini tubdan o'zgartirish kerakligi aytiladi. 1872 yili «Ta'lim haqidagi qonun» qabul qilindi. Ushbu maqolada bu xususida batafsil yoritiladi.

Kalit so'zlar: ta'lim, texnologiya, konsern va sindikatlar, pedagogik ish, kollej, slaydlar, laboratoriya.

Bunda Yapon ta'limi G'arb ta'limi bilan uyg'unlashtirildi. 1908-yilda Yaponiyada boshlang'ich ta'lim majburiy 6 yillikka aylantirildi. 1893 yili kasb yo'nalishidagi dastlabki kollej paydo bo'ldi. 1946-yili qabul qilingan Konstitutsiya fuqarolarning ta'lim sohasidagi xuquq va burchlarini belgilab berdi. Unda barcha bolalar bepul umumiy ta'lim olishlari belgilab qo'yilgan. Yaponiyada hozirgi zamon ta'lim tizimlarini tarkibi quyidagicha: bolalar bog'chalari, boshlang'ich maktab, kichik o'rta maktab, yuqori o'rta maktab, oliy ta'lim tizimlariga kiruvchi o'quv yurtlaridan iborat. Bolalar bog'chalari. Ta'limning bu bosqichiga 3 - 5 yoshli bolalar qabul qilinadi. Bolalar yosh xususiyatlariga muvofiq ravishda 3, 2, 1 yillik ta'lim kurslariga jalb qilinadilar. Majburiy ta'lim. Ta'limning bu pog'onasiga 6 yoshdan 15 yoshgacha bo'lgan bolalar jalb qilinib ular shu muddat ichida 6 yillik boshlang'ich maktab va 3 yillik kichik o'rta maktab kursini o'taydilar. 9 yillik bu ta'lim majburiy bo'lib barcha bolalar bepul o'qitiladilar va tekin darsliklardan foydalanadilar. Yuqori bosqich o'rta maktabi. Bu maktablar ta'lim yo'nalishining 10,11,12-sinflarini o'z ichiga oladi. Yaponiyada bunday bosqich maktablarining kunduzgi kechki va sirtqi bo'limlari mavjud. Kunduzgi yuqori bosqichli maktablarida o'qish muddati 3 yil. O'quvchilarning 95 foizi kunduzgi maktablarda ta'lim oladilar. Bu tarzdagi maktablarda o'qish ixtiyoriydir. Unda quyi o'rta maktablarni bitirgan yuqori bosqich o'rta maktablariga kirish sinovlaridan muvaffaqiyatli o'tgan 16 yoshdan 18 yoshgacha bo'lgan o'quvchi yoshlar qabul qilinadilar. Unda umumiy ta'lim (akademik) fanlari texnik bilimlar tijorat mahalliy sanoat qishloq xo'jaligi chorvachilik, baliqchilik, kemasozlik va boshqa maktablarda umumiy va xususiy tarmoqlarni qo'shib hisoblaganda 95 foiz yosh bilim oladi. Dorilfununlar, kichik kollejlari, texnik kollejlari, maxsus ixtisoslashtirilgan kollejlari Yaponiyada oliy ta'lim tizimini tashkil etadi. Yaponiyada boshlang'ich o'rta va oliy o'quv yurtlaridan tashqari bir — biridan farq qiluvchi «Ixtisos maktablari» va «turli» maktablar ham mavjud. Ularning ko'pchiligi xususiy bo'lib turli firma, konsern va sindikatlar uchun qisqa vaqtli kurslarda tikuvchi, oshpaz, hisobchi, mashinkada

yoʻzuvchi, avtotexnik, elektron hisoblash mashinalari uchun dastur tuzuvchilar va boshqa zaruriy kasblar oʻrgatiladi. Yaponiyada ham turli xorijiy tillarni oʻrgatishga ixtisoslashtirilgan maktablar mavjud. Boshqa maktablardan farqli oʻlaroq Yaponiya maktablarida oʻqish 1 apreldan boshlanib kelasi yilning 31 martida nihoyasiga yetadi. Boshlangʻich va kichik oʻrta maktablarda oʻquv yili uch semestrغا boʻlinadi: aprel – iyul, sentyabr – dekabr, yanvar - mart. Katta oʻrta maktablarda esa oʻquv yili 2 yoki 3 semestrغا boʻlinadi. Oʻquv yili Yaponiyada 240 kun yoki Amerika Qoʻshma Shtatlaridan 60 kun koʻpdir. Darslar 7 soat. Koʻpchilik maktablarda darslar ertalab soat sakkiz yarimda boshlanib uchdan keyin tugaydi. Oʻquvchilar haftasiga 2-3 soat sinfdan tashqari klub ishlarida, 7 soat ixtisos boʻyicha mashgʻulotlarda yoki repetitorlar ixtiyorida boʻladilar. Yuqori bosqich oʻrta maktablarida butun oʻquv jarayonida oʻquvchilar 80 ta sinov topshirishadi. Oʻquvchilar majburiy asosiy fanlardan tashqari oʻz xoxishlariga koʻra ingliz tili texnik taʼlim va maxsus sinovlarga jalb etiladilar. Yaponiya taʼlimining asosiy maqsadi va mazmuni aholini zamonaviy texnik hamda texnologik jarayonlar bilan jihozlangan hozirgi zamon sanoatida samarali ishlashga moslashtirishdir. Mamlakatda maktabga muhim ijtimoiy vazifani bajaruvchi jamiyatning olgʻa siljishini taʼminlovchi dargoh deb qaraladi va xalq tomonidan eʼzozlanadi. Yuqoridagilardan koʻrinib turibdiki Yaponiyada taʼlim tizimi ham shaklan ham mazmunan yuksak uygʻunlik kasb etgan. Ibrat olsa oʻrgansa arziydigan jihatlari koʻp. Eʼtiborli yana bir tomoni - Yaponiyada faqat milliy anʼanalar bilan cheklanib qolmay jahondagi Amerika, Fransiya Germaniya kabi taraqqiy etgan mamlakatlarning ilgʻor pedagogik ish tajribalari ham ijodiy oʻzlashtirilgan.

AQSh taʼlim tizimi Amerika Qoʻshma shtatlarida taʼlim tizimining tuzilishi quyidagicha: - bolalar 3 yoshdan 5 yoshgacha tarbiyalanadigan maktabgacha tarbiya muassasalari; - 1- 8 - sinflargacha boʻlgan boshlangʻich maktablar (bunday maktablarda 6 yoshdan 13 yoshgacha oʻqiydilar); - 9 – 12 - sinflardan iborat oʻrta maktablar (bu maktablarda 14-17 yoshgacha boʻlgan bolalar taʼlim oladilar). U quyi va yuqori bosqichdan iborat. Amerika Qoʻshma Shtatlarida navbatdagi taʼlim bosqichi oliy taʼlim boʻlib u 2 yoki 4 yil oʻqitiladigan kollejlar hamda dorilfununlar va boshqa oliy oʻquv yurtlari tarkibida tashkil etilgan aspirantura yoki doktoranturalardir. AQShda majburiy taʼlim 16 yoshgacha amal qiladi. Bu mamlakatdagi oʻquv yurtlari davlat, jamoa, xususiylar tasarrufida va diniy muassasalar ixtiyorida boʻlishi mumkin. Amerikada 3 yoshgacha bolalar tarbiyasi bilan onalar shugʻullanadilar, lekin ularga hech qanday imtiyozlar berilmagan. Uch yoshdan 5 yoshgacha xususiy yoki davlat bogʻchalaridan foydalanish mumkin, lekin bolalar bogʻchalari kichik va bu tizim kam rivojlangan. Enaga yollash bir haftada 200 dollarga tushadi. Bolalarda yagona bir dastur mavjud emas. Kerak boʻluvchi hamma jihozlar va kunlik ovqatni ota-onalarning oʻzi olib

keladi. 5 yoshdan esa «Kinder garde» deb ataluvchi tayyorlov muassasalarida ta'lim boshlanadi. Boshlang'ich maktab 6 yoshdan to 13- 15 yoshgacha bo'lgan bolalarni qamrab oladi. Bu boshlang'ich maktablarda umumiy savodxonlik va kasbga yo'naltirish vazifalari hal etiladi. Sinfdan-sinfga ko'chish o'quvchining o'zlashtirganlik darajasiga bog'liq. Boshlang'ich ta'lim turli shtatlarda turlicha belgilangan (4, 5, 6, 8 yil). Maktablarda turli xil to'garaklar, uchrashuvlar, shoular va sayohatlar uyushtiriladi, ammo ularning hammasiga haq to'lash lozim. O'rta maktablar quyi va yuqori bosqichlardan iborat. 9 - sinfni bitirgan talabalar tanlov asosida o'rta maktabga qabul qilinadi. O'rta maktablarda to'rt yo'nalishda kasb-hunar asoslari berib boriladi.

1 - kasb-hunar ta'limi, 2 - biznes ta'limi, 3 - savdo va sanoat ta'limi hamda 4-qurilish ta'limi. Oliy ta'lim 4 asosiy bosqichda amalga oshiriladi. 1-kichik mutaxassis - 2 yillik kollejlarda amalga oshiriladi. 2bakalavr 4 yillik kollejlarda, 4 yillik kollej yoki dorifununni tugatgan 3-bosqichni davom ettirishi mumkin. Bu 1-2 yillik magistr maktabi. 4 – bosqich esa aspirantura, doktorantura. Maktablarda ta'lim televidiniesi, elektron til laboratoriyasi, videoapparatura kompyuter va hokazolarni qo'llash yo'lga qo'yilgan. Maktablar ta'til vaqtida ham ishlab turadi. To'garaklarda qayta tayyorlash ishlari olib boriladi. Oliy ta'limda ikki yo'nalish mavjud: 1-ta'limni individuallashtirish; 2-talabaning mustaqil ishlashini amalga oshirish. O'qituvchi yo'naltiruvchi rol o'ynaydi. Asosiy maqsad talaba intellektini mashq qildirish mantiqiy fikrlashga o'rgatishdir. Yuqoridagilardan kelib chiqib, xulosa qilish mumkinki AQSh o'rta maktablarida o'z o'quvchilariga uch yo'nalishda: akademik kasb-hunar, umumiy yo'nalishlarda bilim beradilar. Ayni paytda o'quvchilarga to'rt yo'nalishda: qishloq xo'jaligi biznes ta'limi savdo va sanoat qurilish bo'yicha hunar, kasb-kor asoslari o'rgatiladi. AQShda har bir o'quvchiga fanlar bo'yicha olgan bilimlari jamlangan attestatlar beriladi. Kollejlarda o'qish istagida hujjat topshirgan o'qituvchilar yuqori o'rta maktabning so'nggi ikki yili bilimlari hajmida kirish test sinovlaridan o'tkaziladi. O'g'il- qizlarning tanlagan kasbiga layoqati va qobiliyati ham aniqlanadi. Maktablarda qo'llanilishi mumkin bo'lgan vositalar elektron yozuv apparatlari (kalligrafiya va yozuv qoidalarini takomillashtirishga yordam beradigan moslamalar) ta'lim televideniesi, qo'lda ko'tarib yuradigan elektron til laboratoriyasi, slaydlar, videoapparaturalar, kompyuter va hokazolardan iborat. XXI asr arafasida AQSh yangi qabul qilingan «2000-yilda Amerika ta'lim strategiyasi» dasturi e'lon qilindi. Turli yo'nalishdagi asosiy maqsadlar belgilangan mazkur dasturda 2000-yilda barcha amerikalik kichkintoylarning maktabga tayyor holda kelishlari: aholining 90 foizi oliy ma'lumotli bo'lishi o'quvchilarning ingliz tili, matematika, tabiiy fanlar, tarix, geografiya fanlari bo'yicha jahonga o'z iqtidorlarini namoyish eta olishlari; talabalarning tabiiy va matematika fani yutuqlarini o'zlashtirishda jahonda eng oldingi o'rinlarga chiqishlari;

har bir voyaga yetmagan amerikalikning iqtisodiyot sohasida jahonning barcha yoshlari bilan bellasha oladigan bo'lishlari; maktablarda giyohvandlik va zo'ravonlikka barham berish o'qish uchun barcha shartsharoitlar yaratish ko'zda tutilgan. Bu AQSh ta'lim istiqbollari belgilab beruvchi muhim dasturdir. Oliy o'quv yurtlarida ilmiy izlanishlar olib borish bo'yicha AQSh jahon mamlakatlari orasida yetakchi o'rinlardan birini egallaydi. Bu mamlakatda ilmiy izlanishlar uchun ajratilgan mablag'ning 48 foizini davlat tomonidan 50 foizini firma konsern sindikatlardan undiriladi, qolganlarini oliy o'quv yurtlarining manbalari tashkil qilindi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. A. A. Djalilov TRAINING BASED ON INNOVATIVE TECHNOLOGIES AND EDUCATIONAL PROGRAMS IN THE DEVELOPMENT OF STUDENTS'COMPETENCE// Uzbek Scholar Journal Volume- 25, February, 2024 www.uzbekscholar.com
2. Jalilov Anvar Abdulloyevich, Rustamov Anvar Normamatovich МАТЕМАТИКА FANINI O`QITISHDA KASBIY MAZMUNLI MASALALARNING SIFATLI TA'LIMDAGI AHAMIYATI // "UMUMIY O`RTA TA'LIM MAKTABLARIDA MADANIY MUHITNI YARATISHNING PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARI: MUAMMO VA YECHIMLAR" MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY ANJUMANI, MAY 15-16, 2023
3. Israilova, S. (2022). "KO 'K" LEKSEMASI SEMANTIKASINI YORITISHDA TEZAVRUS MODELIDAN FOYDALANISH. COMPUTER LINGUISTICS: PROBLEMS, SOLUTIONS, PROSPECTS, 1(1).
4. Jalilov Anvar Abdulloyevich, Rustamov Anvar Normamatovich МАКТАВ DARSLIKLARIDA FAZOVIIY SHAKLLARNI O`RGANISHDA KASBIY KONTEKSTDAGI MASALALAR// PEDAGOGY OF COOPERATION IN IMPROVING THE QUALITY OF EDUCATION: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND MODERN APPROACHES International scientific-practical conference, November 13, 2023
5. Turapovna, I. S. (2022, December). MENTAL BIRLIKLARDA RANG KOMPONENTLI BIRLIKLAR. In INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCES WITH HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS (Vol. 1, No. 26.12, pp. 59-66).
6. Жалилов А. А. ЯНГИ АХБОРОТ-ТАЪЛИМ МУНИТИ ЗАМОНАВИЙ ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИНИНГ ИННОВАТСИОН ТАВСИФИ СИФАТИДА// Uzbek Scholar Journal Volume- 25, February, 2024 www.uzbekscholar.com
7. Хакимов А., Турсунова Э.М., Кодирова Ш.Т. Об одном методе вычислений нестандартных, несобственных интегралов//ВЕСТНИК НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ № 7 (110). Част 3. 2021.
8. Tursunaliyevna, A. M. (2022). TILSHUNOSLIKDA KOGNITIV YO'NALISHLAR. FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA JURNALI

JOURNAL OF SCIENCE, EDUCATION, CULTURE AND INNOVATION, 1(2), 113-116.

9. Хакимов А. , Боймуродов Ж.Х. , Кадирова Ш.Т. , Олтиев А.Б. Плоская задача об аэродинамическом взаимодействии встречных скоростных поездов прямоугольной формы в безграничной жидкости// ВЕСТНИК НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ № 9(87). Част 2. 2020.
10. А. А. Жалилов, Ш. Т. Кодирова // [Математика о‘қитишни ташкил этиш. математика дарси](#) // E Conference Zone, 2024

